

ADIPOKINY

© Biochemický ústav LF MU (V.P.) 2012

Tuková tkáň :

deposit energie

aktivní endokrinní orgán,
tvoří peptidové/bílkovinné hormony:

adipokiny

chemokiny

cytokiny

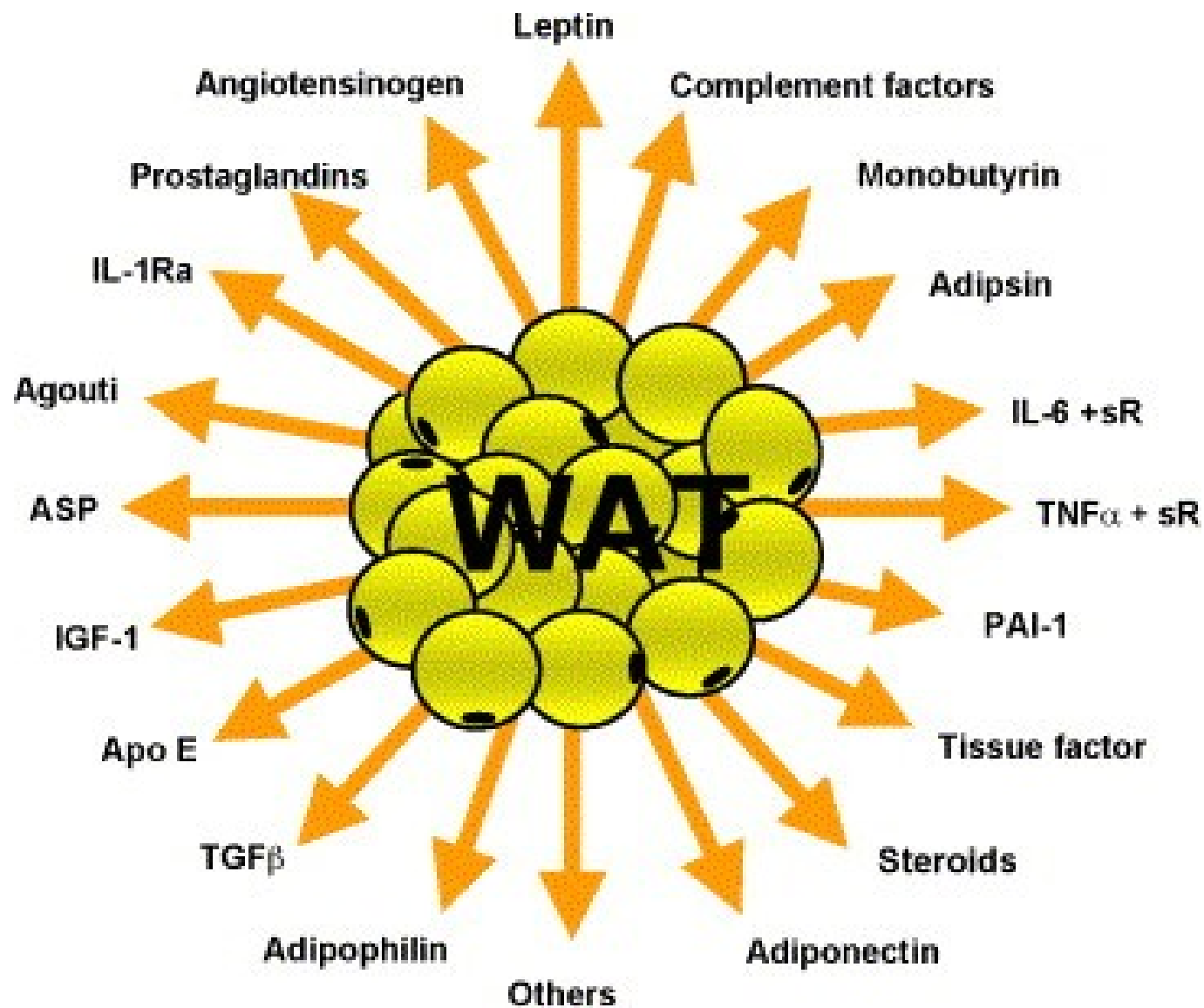
„porušená metabolická clearance“ (např. selhání ledvin)

→ zv. sérová koncentrace adipokinů

zv. = zvýšen/í

sn. = snížen/í

Bílá tuková tkáň :

Adipokiny (adipocytokiny):

TNF α	v adipocytu 1993
leptin	1994
resistin	2001
adiponektin	1996
adipsin	1988
visfatin	2005
chemerin	?

JINÉ REGULAČNÍ PEPTIDY/BÍLKOVINY:

ghrelin 1999
PYY
NPY
AGRP

Adipokiny (1):

= proteiny secernované (a syntezované) adipocyty
(a také v tukové tkáni obsaženými makrofágy a pre-adipocyty !)
Chemické mediátory, vytvářené bílou tukovou tkání.

Patří sem: cytokiny,
růstové faktory,
enzymy a hormony

Funkce zahrnují: regulaci chuti a energetické rovnováhy,
imunitu,
citlivost k inzulínu,
angiogenezi,
zánět a odpověď akutní fáze,
krevní tlak,
metabolismus lipidů
a homeostázu

Adipokiny (2):

cytokiny = obecný název pro velký počet malých bílkovin, které mají stimulační/inhibiční vliv na proliferaci, diferenciaci a funkci buněk imunitního systému

Adipokiny (3):

PAI-1 = inhibitor aktivace plasminogenu (= fibrinolyzinu) inhibuje fibrinolytický systém.
Zároveň je proteinem akutní fáze a adipokinem.

TNF α = tumor necrosis factor alpha, cytokin vytvářený mnoha typy leukocytů.
(Název: ve tkáňových kulturách schopný zabíjet tumorové buňky).
Modifikuje odpověď mnoha buněk, vyvolává zánět.
Je zahrnut do řady chronických zánětlivých procesů, včetně srdečních koronárních onemocnění a IR.
Je rovněž adipokinem a má vztah k tvorbě některých dalších cytokinů a adipokinů.

Adipokiny a insulinová resistence (IR):

resistin + TNF α $\rightarrow$ **zv.** IR

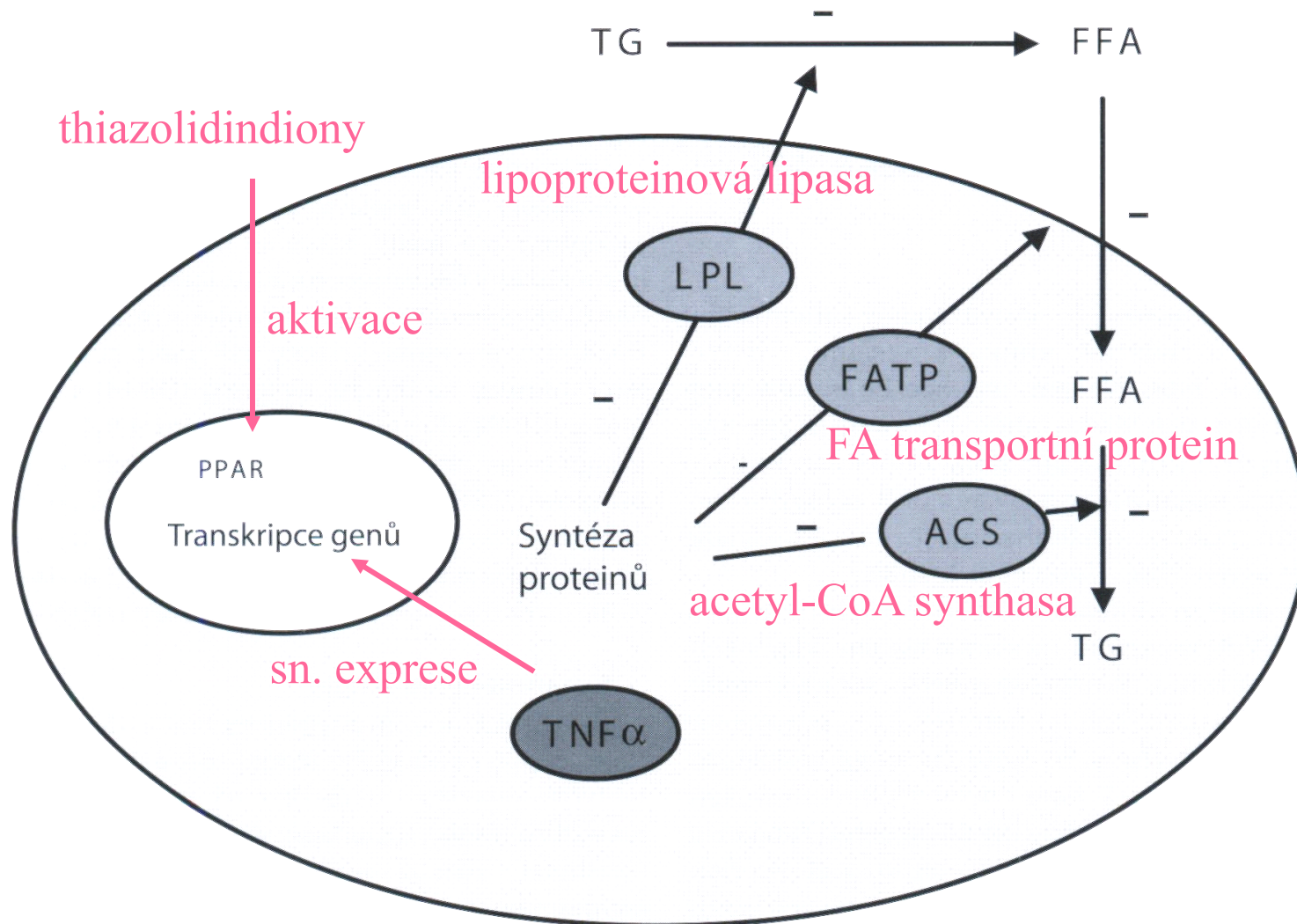
leptin + adiponektin $\rightarrow$ **sn.** IR

zv. = zvýšen/í

sn. = snížen/í

Působení TNF α :

sn. exprese řady genů pro enzymy → sn. lipogenese v tukové tkáni
PPAR = receptory aktivované peroxizomovými proliferátory

Peroxisom (1) :

organela v cytoplasmě živočišných buněk – jednoduchá membrána, 200-500 nm v průměru
v zásobních tkáních rostlin „glyoxisom“ (podle glyoxalátového cyklu)

detoxikační schopnosti, lokalizace reakcí, které by jinak mohly být buňce nebezpečné

obsahují oxidasy (cca 60 monooxygenas a oxidas), odnímají vodík z různých substrátů a váží jej na dikyslík za tvorby H_2O_2

peroxid odbourávají peroxidasami ($\rightarrow$ název „peroxisom“) a katalasami

katalasy ($2 H_2O_2 \rightarrow 2 H_2O + O_2$) mají tak vysokou koncentraci, že vytvářejí v peroxisomech krystalové shluky

Peroxisom (2) :

metabolizují mastné kyseliny (je přítomna β -oxidace !!), ethanol, mnohá xenobiotika a zčásti syntezují plasmalogeny (pro myelinový obal v nervové tkáni).

PPAR = „receptory aktivované peroxisomovými proliferátory“
název je historický (ze studia hlodavců), u člověka svým obsahem nedává smysl

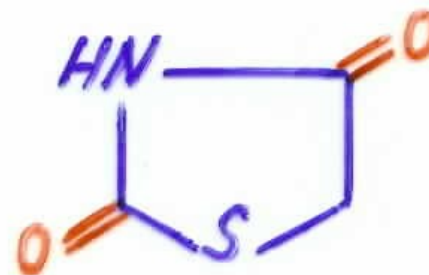
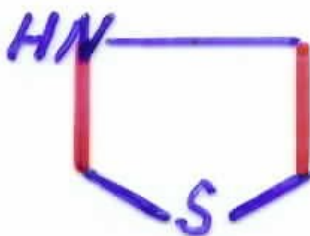
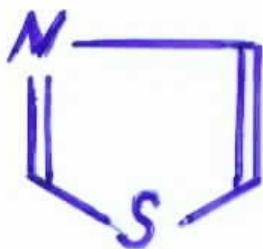
Receptory „PPAR“

= nukleární receptory

= transkripční faktory (ovlivňují expresi genů, kódujících řadu působků: enzymů, regulačních bílkovin, ...)

takto regulují i zánět, sklon k nádorovému bujení, imunitu, IR, ...

jejich prostřednictvím působí fibráty (hypolipidemika)
a thiazolidindiony (inzulin-senzitizující léky)

thiazol.idin.diony

= agonisté „**peroxisome proliferator-activated receptor γ** “⁺⁾
(PPAR) stimulují expresi genu adiponektinu

⁺⁾ „**receptor aktivovaný peroxisomovým proliferátorem**“ – nukleární receptor,
transkripční faktor

LEPTIN

informace o leptinu jsou uvedeny detailněji vzhledem k tomu,
že leptin je insulin senzitivující látka

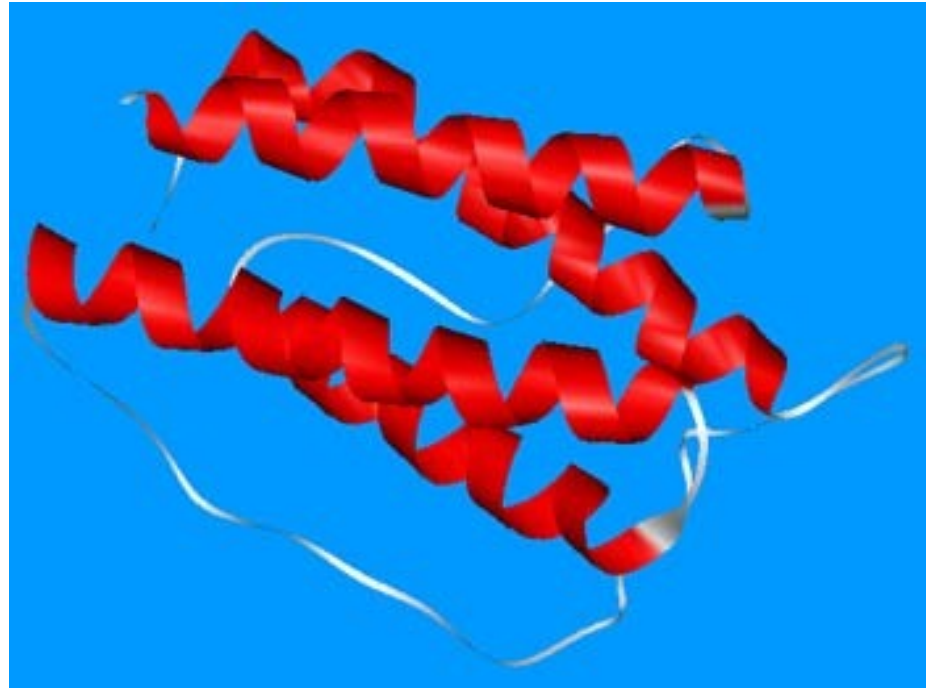
Leptin (1994)

λεπτος = tenký → „štíhlý“

vs. leptinová resistance !

Leptin

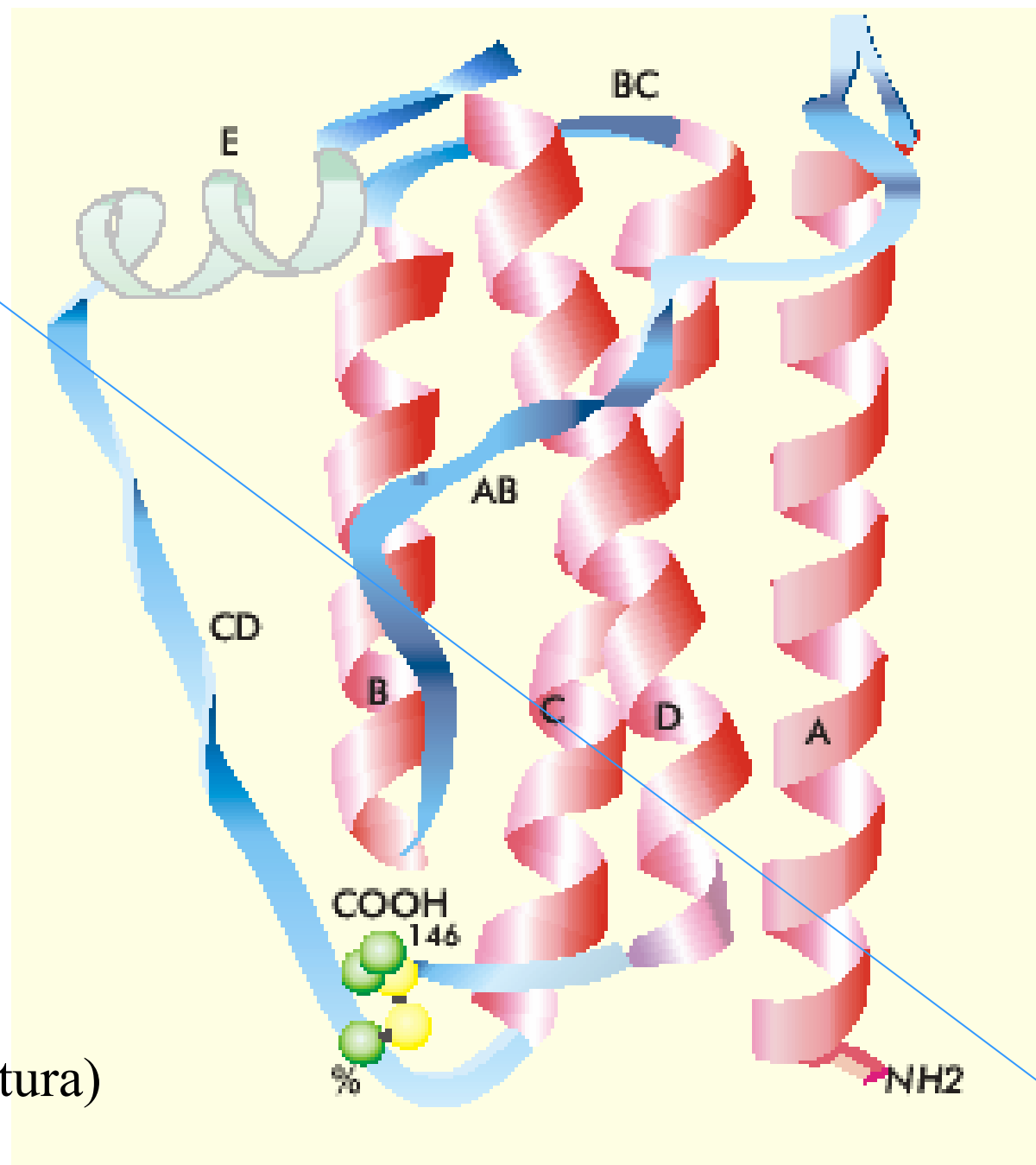
$M_r = 16.000$

původ: diferencované adipocyty
(fundus žaludku,
kosterní sval, játra,
placenta, ...)

- info o množství skladované energie v adipocytech
→ hypothalamus

Leptin

bílkovina
(146 AA,
terciální struktura)

Leptin

ob – gen: ob/ob mutace a normální myš

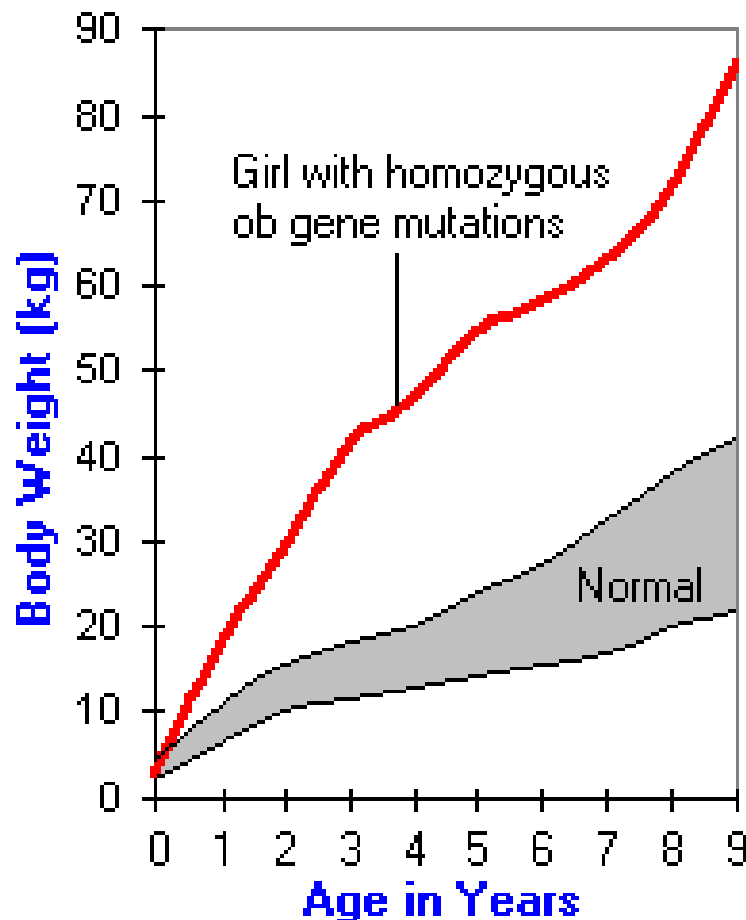
ob = obese [ou'bi:s]

ob/ob = homozygotní postižení

Deficit leptinu (ob-gen):

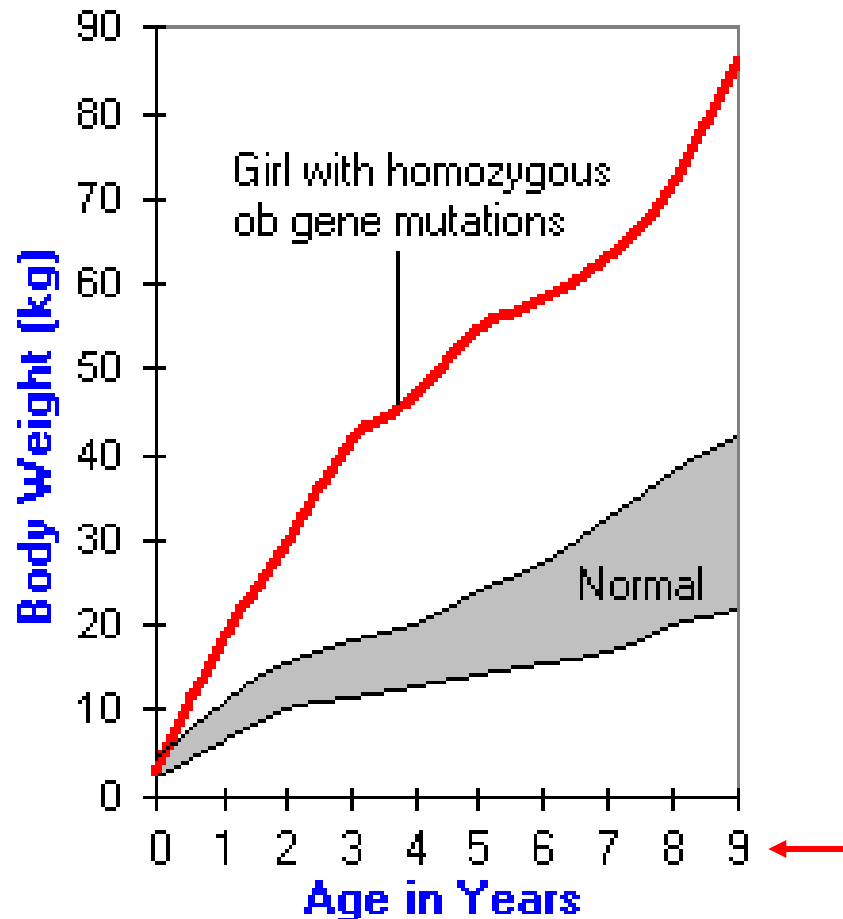
heterozygotní mutace leptinového genu → IR a hyperlipidemie

homozygotní mutace → ... zv. tělesné hmotnosti:

Adapted from Considine, et al.,
New Eng J Med 334:292, 1996.

Leptin jako lék:

Adapted from Considine, et al.,
New Eng J Med 334:292, 1996.

94,5 kg z toho 55,9 kg tuk

1 rok: denně inj.
rekombinantního
lidského leptinu

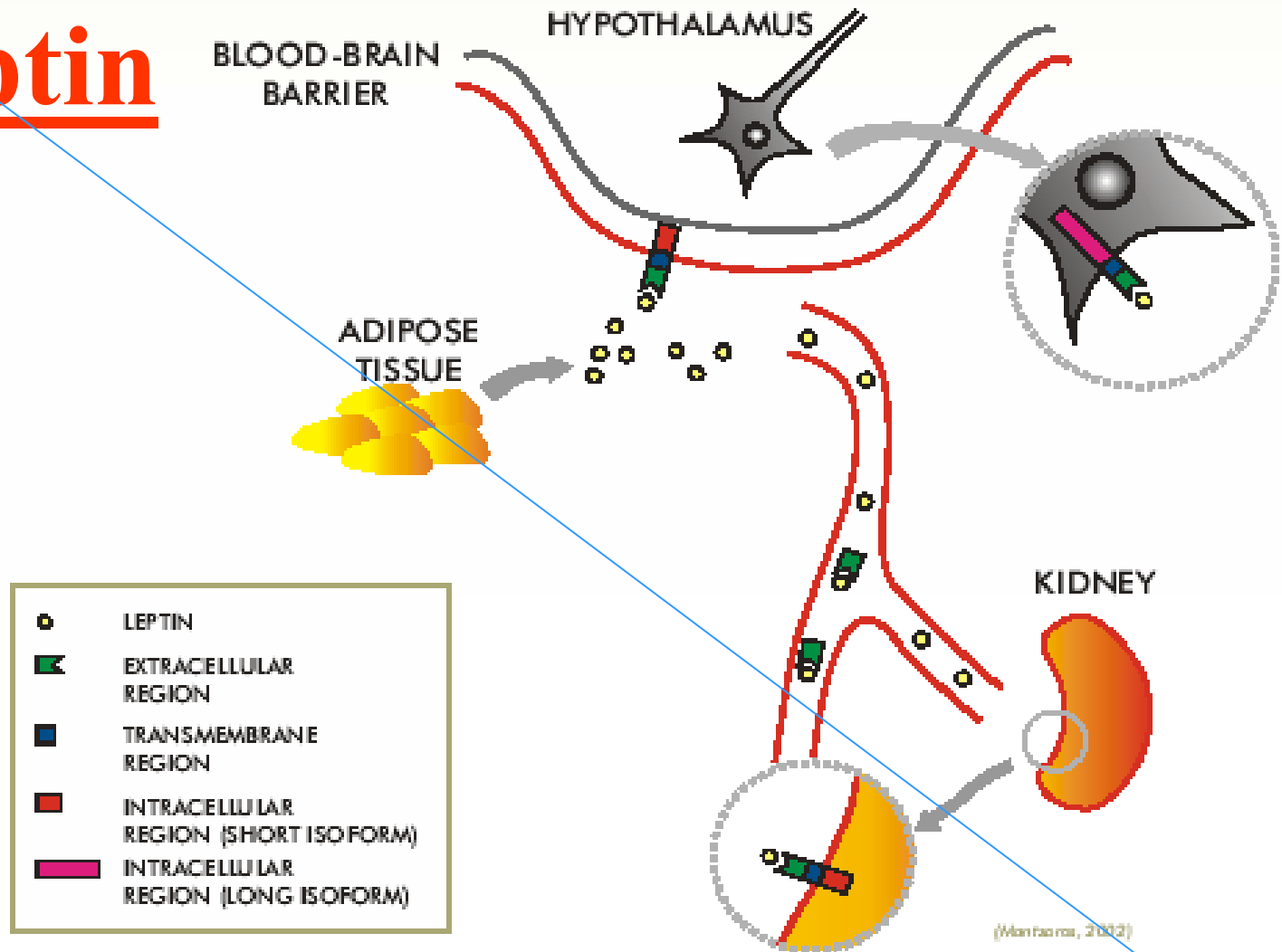
- - 16,4 kg tuku
- redukce chuti na jídlo
- vytvořily se antileptinové protilátky (bez interference s účinkem hormonu!)
- (u heterozygotů nebylo takto dosaženo redukce hmotnosti)

Plodnost jedince:

- **nedostatečná produkce leptinu → neplodnost**
- **leptin je spojkou mezi tukovou tkání, hypothalamem a reprodukčním systémem**
(„ukazuje, zda je dostatek energie pro reprodukci“)
- **leptin potlačuje neuropeptid Y („NPY“)**
→ **snižuje účinek gonadotropinů**

**(infertilita u mentální anorexie,
u žen v koncentračních táborech ...
muž ?)**

Leptin

P-leptin: volný + vázaný na solubilní receptor (část buněčného receptoru).
Účinek vazbou na transmembránovou část receptoru ve tkáních (hypothalamus, ovarium, ..), intracelulární část receptoru (červeně) může být různé délky.

Leptinová resistance:

- **sn. citlivosti vůči leptinu:**
  1. **saturace transportu přes hematoencefalickou bariéru**
  2. **abnormality v rozsahu aktivace leptinového receptoru a/nebo přenosu signálu**
- **leptinová resistance:**

= **sn. koncentrace rozpustného receptoru + sn. frakce vázaného leptinu.**

Leptinová resistance je nověji řazena k metab. syndromu

zkratky: **zv.** = zvýšen, zvýšení
sn. = snížen, snížení

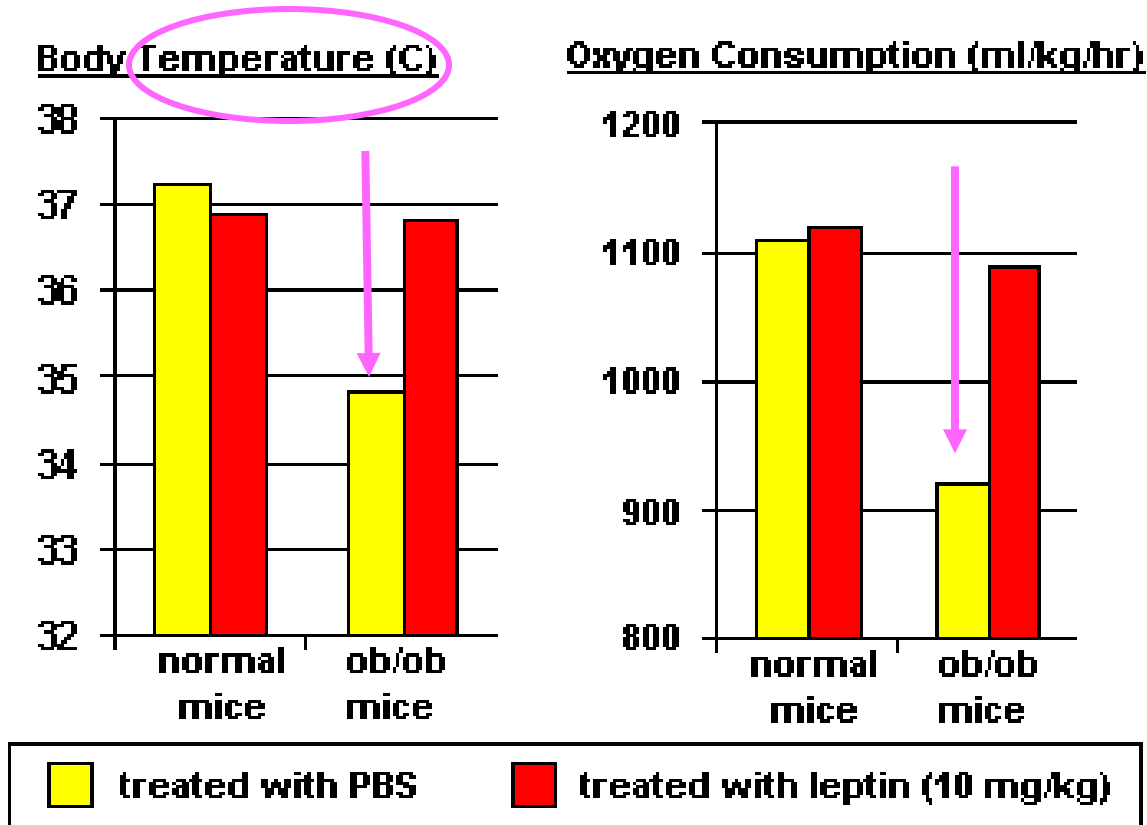
Termogeneze (Landsberger):

zv. IR + zv. tonu sympatiku → termogeneze
(hnědá tuková tkáň)

tvorba tepla brání ukládání nadbytku energie
ve formě tukové tkáně

překročení kapacity termogeneze → obezita + zv. IR

Leptin a metabolismus:

(Adapted from Pellymounter et al., Science 269:540, 1995)

zkratka: PBS = phosphate buffered saline [fosfeit bafəd seili:n/seilain]
fyziologický roztok tlumený fosfátem

Leptin

(ovlivnění
jeho koncentrace)

ZV.

glukokortikoidy

insulin

TNF- α , IL-1

Sn.

katecholaminy

T3 / T4

cAMP

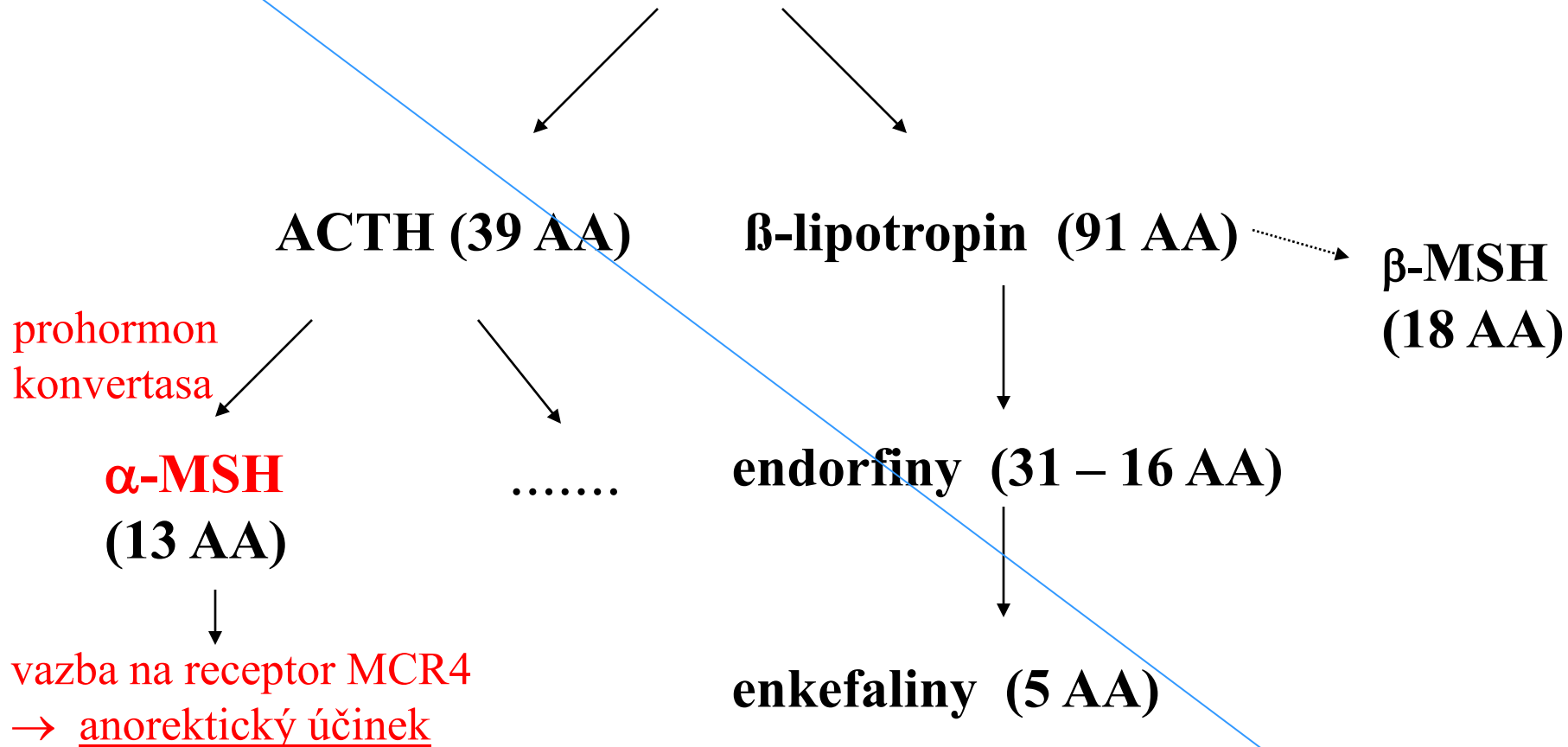
androgeny

Tvorba leptinu :

- tvorba leptinu je primárně regulována změnami vyvolanými inzulínem v metabolismu adipocytů
- příjem tuku a Fru nezvyšuje sekreci insulinu → tato forma úhrady energie zv. příjem energie a zv. přírůstek hmotnosti (viz dále: parenterální výživa)
- nedostatečná produkce leptinu → neplodnost

POMC - štěpení je podporováno leptinem :

pro-opio.melano.kortin (285 AA)

Hypothalamus

NPY / AgRP orexigenní POMC / CART anorektické

- Melanocortin receptor (MC4R) (blocked by AgRP)
- Ghrelin receptor
- NPY/Peptide YY3-36 receptor Y2R
- Melanocortin receptor (MC3R)
- NPY receptor Y1R
- Leptin receptor or insulin receptor

Third ventricle

Leptin
Produced by white adipose tissue. Conveys information to the hypothalamus on the amount of energy stored in fat
Actions:

- Suppresses appetite
- Affects energy expenditure
- Regulates neuroendocrine function and metabolism

Ghrelin
Produced by the stomach. Conveys information to the hypothalamus.
Actions:

- Stimulates appetite, enhances use of carbohydrates and reduces fat utilization, increases gastric motility and acid secretion and reduces locomotor activity.

Peptide YY3-36
Produced in the intestine in response to the presence of food. Conveys information to the hypothalamus
Action:

- Suppresses appetite

Insulin
Produced by the beta cells of the Islets of Langerhans of the pancreas.
Actions:

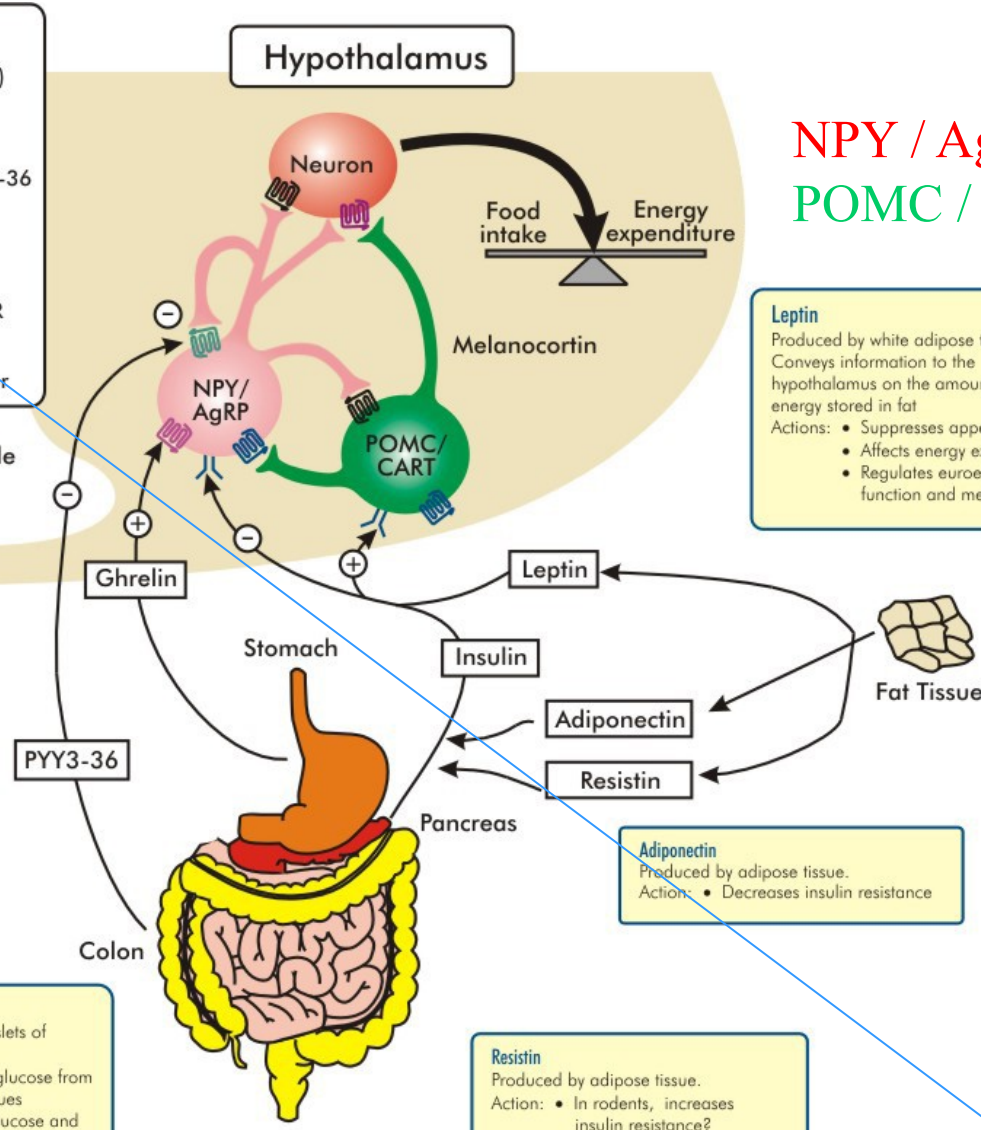
- Promotes transport of glucose from the circulation into tissues
- Stimulates uptake of glucose and deposition of glycogen in the liver
- Decreases release of glucose by the liver
- Decreases food intake and increases energy expenditure acting in the hypothalamus

Adiponectin
Produced by adipose tissue.
Action:

- Decreases insulin resistance

Resistin
Produced by adipose tissue.
Action:

- In rodents, increases insulin resistance?
- Action in humans not established

Provided by Diagnostic Systems Laboratories, Inc.

<http://www.leptin-kits.com>

Gale, S.M., Castrocane, V.D. and Mantzoros, C.S. Energy Homeostasis, Obesity and Eating Disorders: Recent advance in Endocrinology. J. Nutr. 134, 295-298, 2004
© American Society for Nutritional Sciences; reproduced with permission from The Journal of Nutrition.

ADIPONEKTIN

Adiponektin:

(1996)

$M_r = 30.000$

původ: adipocyty

struktura: N-terminální doména ~ kolagen

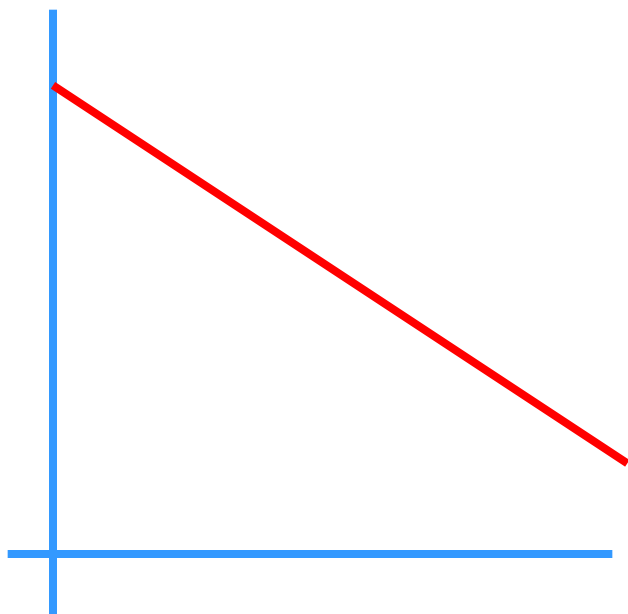
C-terminální globulární doména ~ C1q složku
komplementu

(homo)trimery i vyšší oligomerní struktury

– spojení kolagenu podobnými částmi

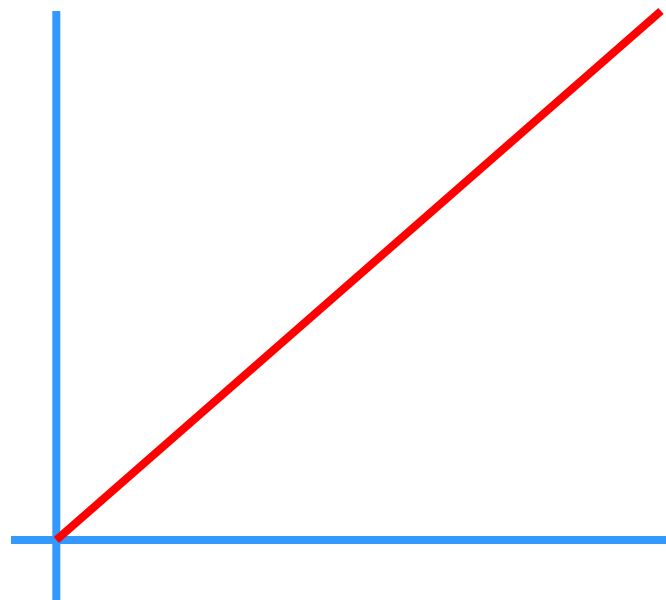
Odlišnost adiponektinu :

adiponektin

viscerální
tuková tkáň

ostatní
adipokiny

viscerální
tuková tkáň

adiponektin – nepřímá úměrnost !!

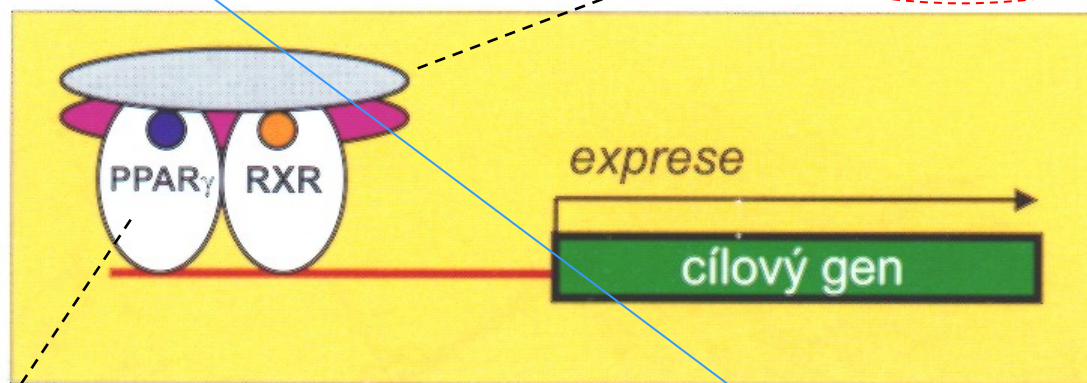
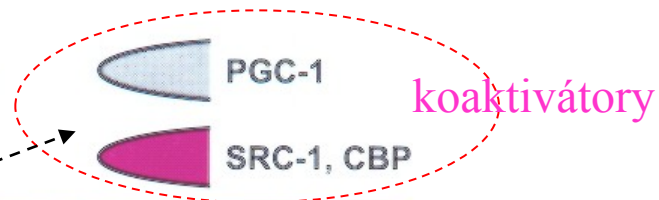
- **negativní korelace mezi obezitou a adiponektinem**
- **sn. adiponektin → IR + hyperinsulinémie
(DM2 má sn. adiponektin)**
- **thiazolidinony → antidiabetika
(zv. adiponektin u IR pacientů)
= PPAR γ agonisté
(jaderný receptor pro hormony) → stimulace exprese
genů pro adiponektin**

- **malé adipocyty:** vylučují „insulin zcitlivující hormon“, adiponektin, leptin, ...
- **velké adipocyty:** sn. „insulin zcitlivující hormon“, zv. „insulin resistantní hormon“ → IR + obezita
  - pokusně: podpora vzniku nové tukové tkáně, tj. malých adipocytů, které sn. IR

- **účinek: sn. syntézy lipidů a Glc v játrech → sn. glykémie, sn. FA.
adiponektin zlepšuje katabolismus FA**
- **naopak: TNF α sn. produkci adiponektinu (thiazolidindiony ruší tento inhibiční vliv) !**
- **budoucnost: prevence vaskulárního poškození a časných příhod u arteriosklerotických procesů**

PPAR jako transkripční faktor :

- TZD, mastné kyseliny, prostaglandiny
- kyselina 9-cis retinová

ADIPOCYT

↑diferenciace
↓sekrece
resistinu, TNF-α
↑transport glukózy

SRDCE
PLACENTA

normální vývoj

MAKROFÁG

↑diferenciace
↓zánětu

PROSTATA
STŘEVO, PRS

nádorová
transformace

HEPATOCYTY
OSTEOBLASTY

transdiferenciace
do adipocytů

PPAR = peroxisome proliferator activated receptor γ
(receptor aktivovaný peroxisomovým proliferátorem)
RXR = retinoid X receptor

} heterodimer (spojení koaktivátory)

Adiponektin - „hormon hladovění“ :

- **vysoká hladina adiponektinu**
→ tělo skladuje přebytek tuků v adipocytech, zásoby tuků leží především v podkožní tkáni
- **nízká hladina adiponektinu**
(tělo skladuje velké množství tuku)
→ organismus začíná uskladňovat tuk na nebezpečných místech (srdce, játra, sval), kde tuk může vyvolat zánět

Adiponektin + ceramidy (2010) :

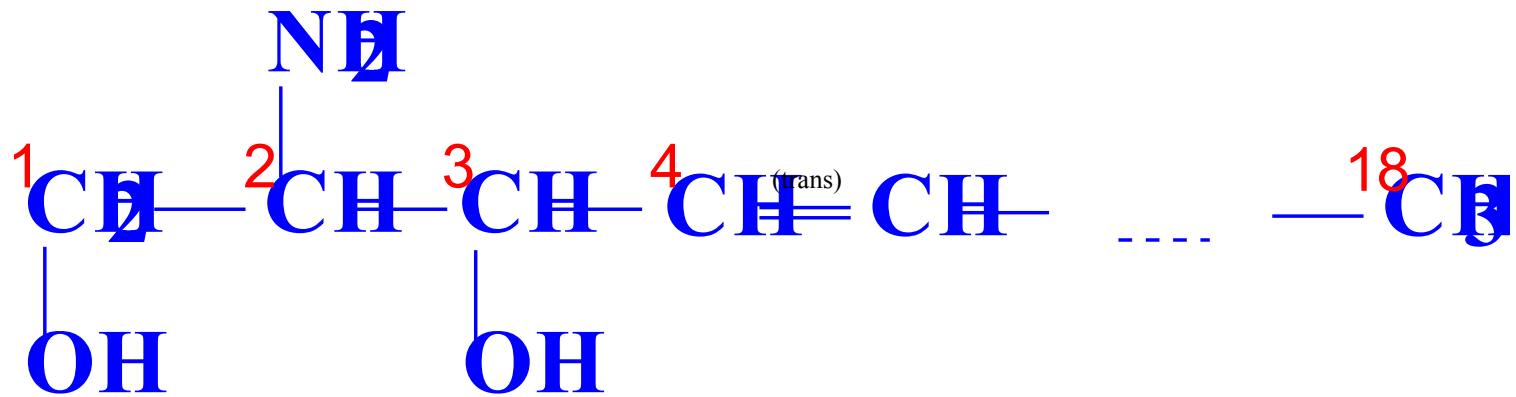
obecně: ceramidy zvyšují apoptózu

→ podporují diabetes zničením β -bb. pankreatu ....

adiponektin dodaný do bb. vyvolá přeměnu ceramidů z destruktivní síly na látku, která pomáhá buňce přežít a tlumí buněčný zánik

Sfingosin :

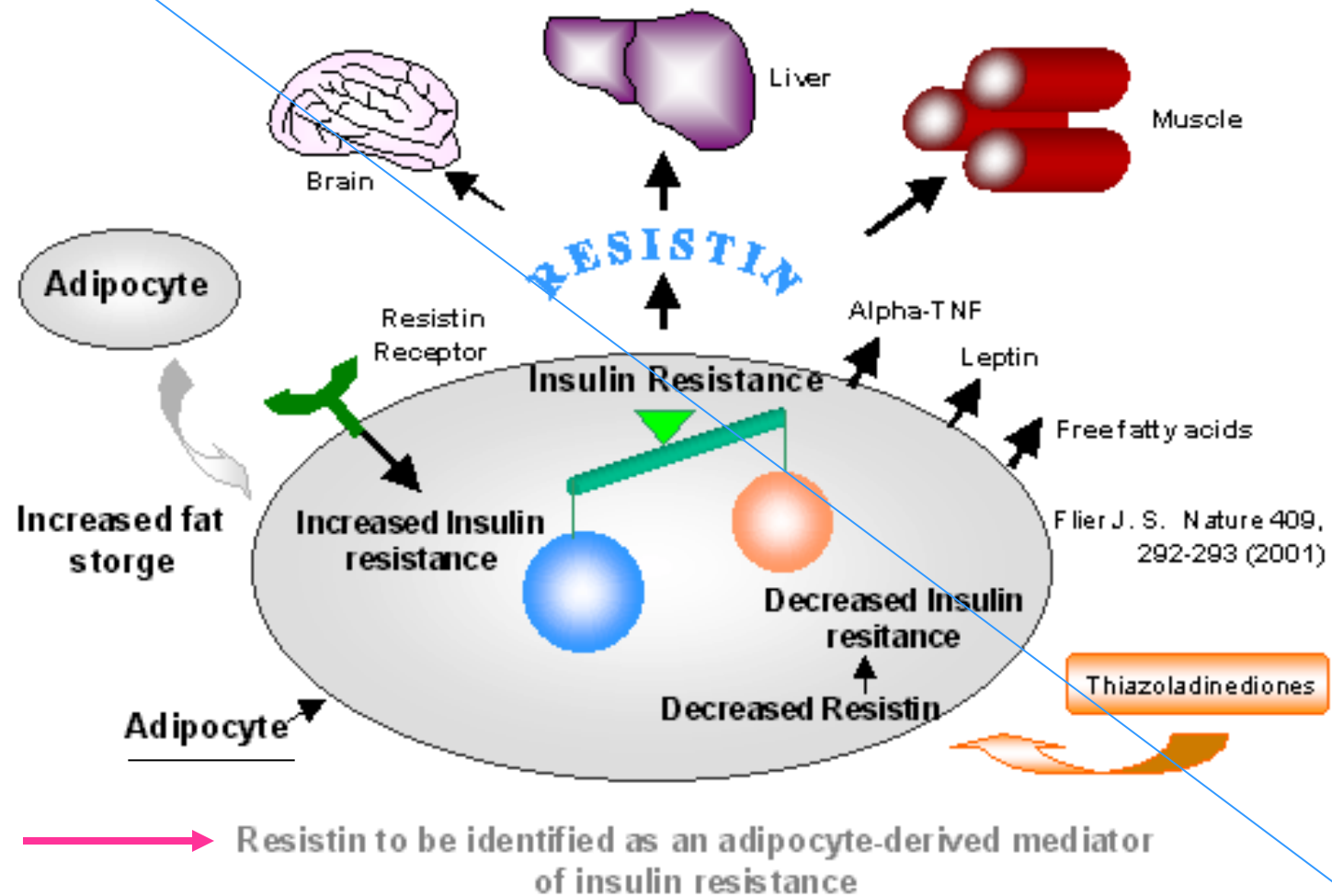

RESISTIN

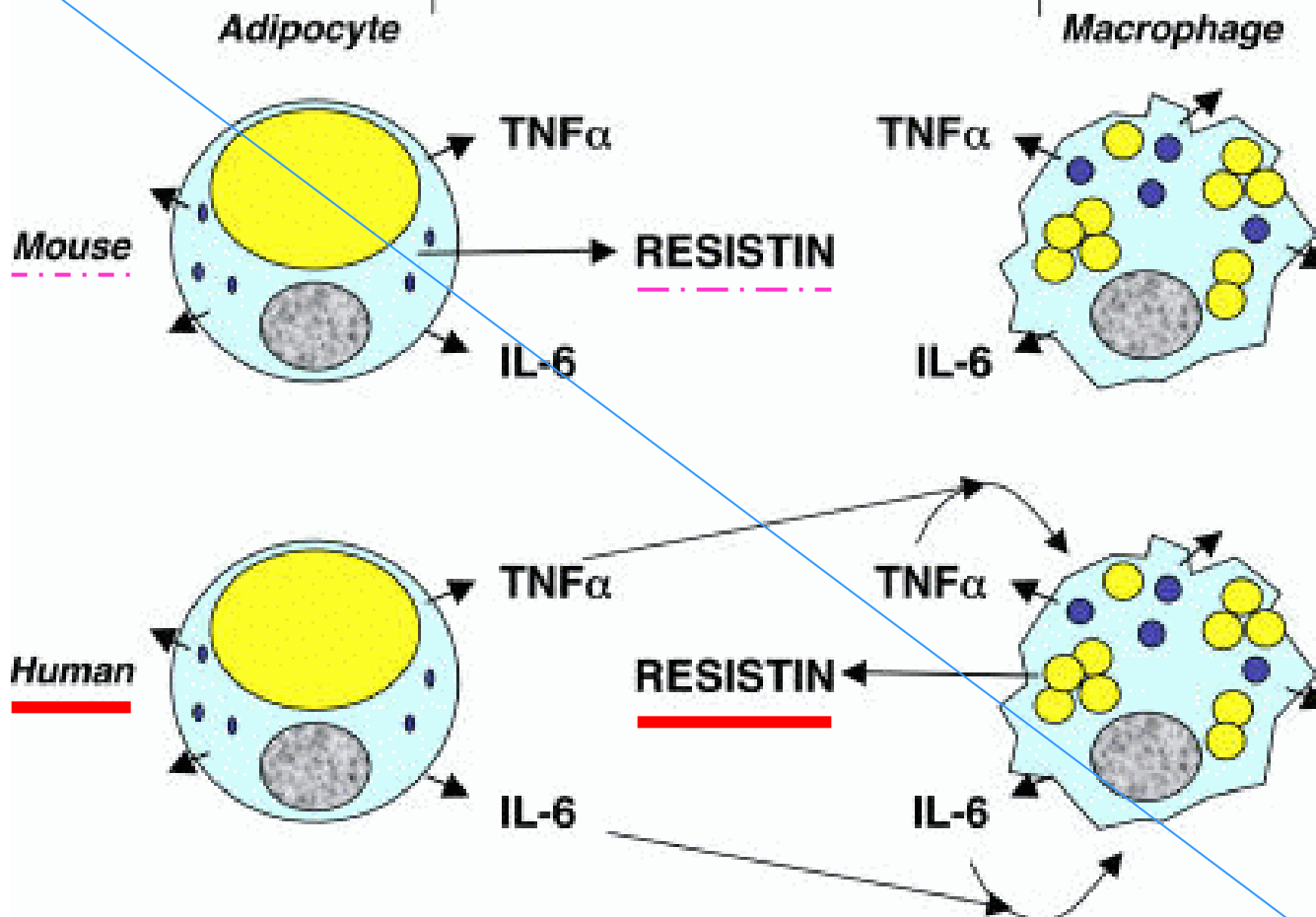
(2001), $M_r = 12.500$

Účinek resistinu:

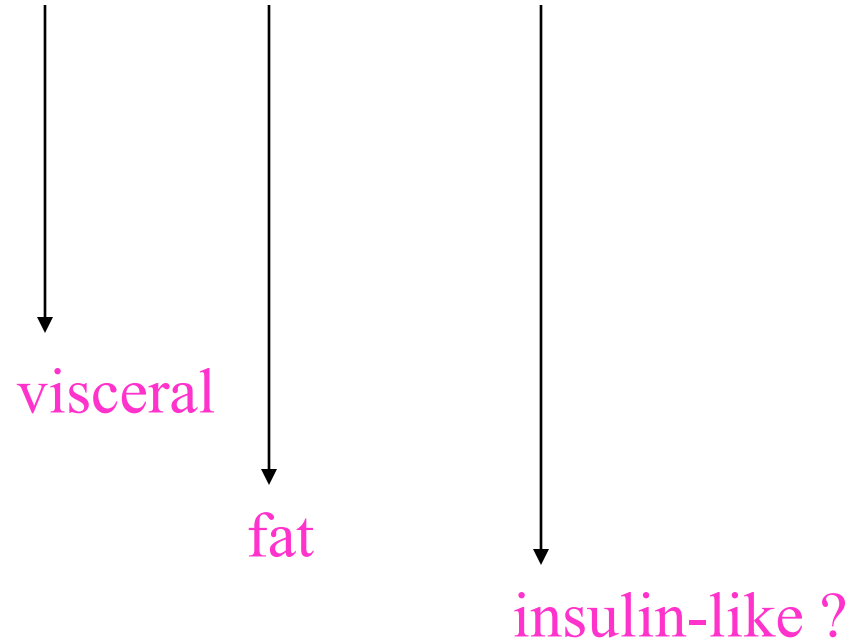

- 92 AA, ale P-resistin je dimer (1 disulfidový můstek)
- účinek: inj. → sn. Glc tolerance,
sn. účinku insulinu (protilátky vůči resistinu
zv. účinek insulinu)
- thiazolidindiony sn. tvorbu resistinu v adipocytech
→ terapie DM2
- fyziologická role resistinu u člověka není známa
u obezity a IR je poněkud rozporná:
P-resistin není signifikantním prediktorem IR u člověka
- resistin je tvořen v preadipocytech, ale je sotva prokazatelný
ve zralých adipocytech, je vytvářen v monocytech (zánět)

Circulating Insulin Resistance Factors

VISEFATIN

VISFATIN (2005):

tvořen viscerální tukovou tkání

koncentrace visfatinu je úměrná množství viscerálního tuku

zasahuje do Glc homeostázy - antidiabetický účinek,
(váže se na insulinové receptory,
ovlivňuje funkci β -buněk pankreatu)

CHEMERIN

Chemerin (1) :

název: dle „chiméra“ = přelud, klamná představa

(v řecké mytologii obluda s částmi těla lva, hada, draka a kozy), „má více hlav“ tj. může se současně zapojit do většího počtu metabolických pochodů v organismu a to i zcela protichůdných (!)

původně chemerin znám jako prozánětlivá molekula, ale jeho fragment „chemerin-15“ má účinky protizánětlivé

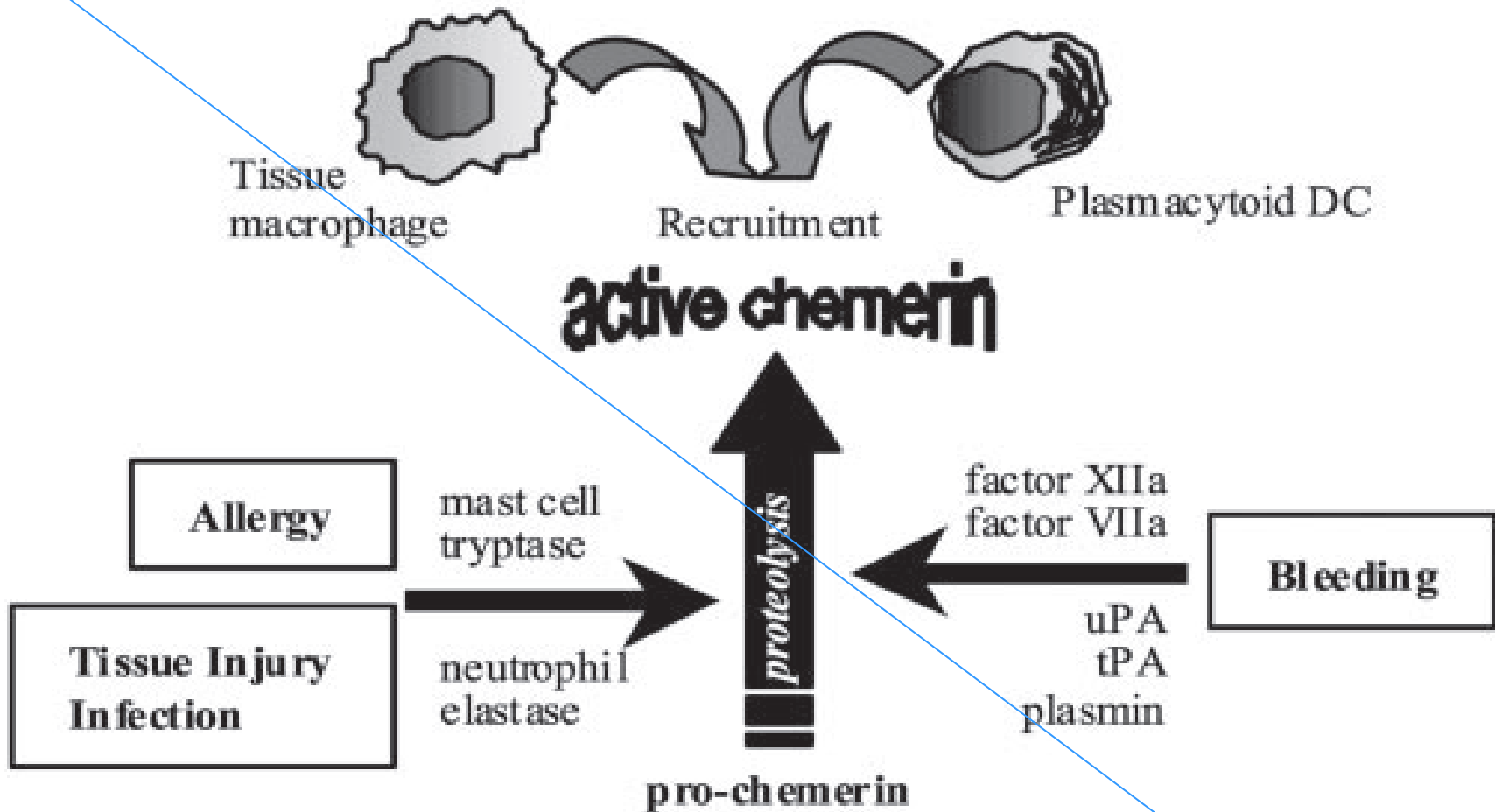
- příbuzný cystatinu C (tj. inhibitorům cysteinových proteas) a kininogenům
- bílá tuková tkáň místem vzniku i cíl pro působení chemerinu
duální role: adipokin + chemokin

Chemerin (2) :

- prochemerin 163 AA → **chemerin 157 AA**
(odštěpeno 6 AA karboxylového konce)
- prochemerin je přítomen ve všech tkáních
aktivace prochemerinu na chemerin probíhá na místech
tkáňového poškození,
infekce,
alergických reakcí,
krvácení
- přeměna (aktivace) extracelulárními serinovými proteasami
(kaskády hemokoagulace, fibrinolýzy a zánětu)
- vrozený mediátor imunity
aktivní chemerin v místech své přítomnosti shromažďuje
(chemotaxí) buňky s chemerinovým receptorem, např.
tkáňové makrofágy

Chemerin (3) :

- nezávislý marker metabolického syndromu
- schopen indukovat insulinovou rezistenci v kosterním svalu
- stimuluje insulinem zprostředkovaný příjem Glc do adipocytu (je tedy adipokinem, regulujícím funkci adipocytu)
receptor pro chemerin je spojen s G-proteinem
uvolňuje intracelulární kalcium
neovlivňuje tělesnou hmotnost a koncentraci většiny lipidů

Chemerin activation by multiple serine protease-mediated pathways triggered by injury, inflammation, or infection.

Bílá tuková tkáň :

- produkuje angiotensinogen → RAAS → zv. $[\text{Na}^+]$
→ zv. vodu → hypertenze
(obesita může být doprovázena hypertenzí)
- nemá schopnost syntezovat pohlavní steroidy a glukokortikoidy de novo,
avšak je schopna zajistit enzymové změny steroidů především z inaktivních na aktivní formy
(a také androgenů na estrogeny)

